

**MATERIAŁY POMOCNICZE DO WYKŁADU SZÓSTEGO – 6c
Z FILOZOFII NOWOŻYTNEJ (FILOZOFIA WIELKICH SYSTEMÓW)
- PROBLEMATYKA SPOŁECZNA!!!!**

Uwaga – tekst podlega prawom autorskim, proszę nie rozpowszechniać!

Thomas Hobbes (1588 - 1679)

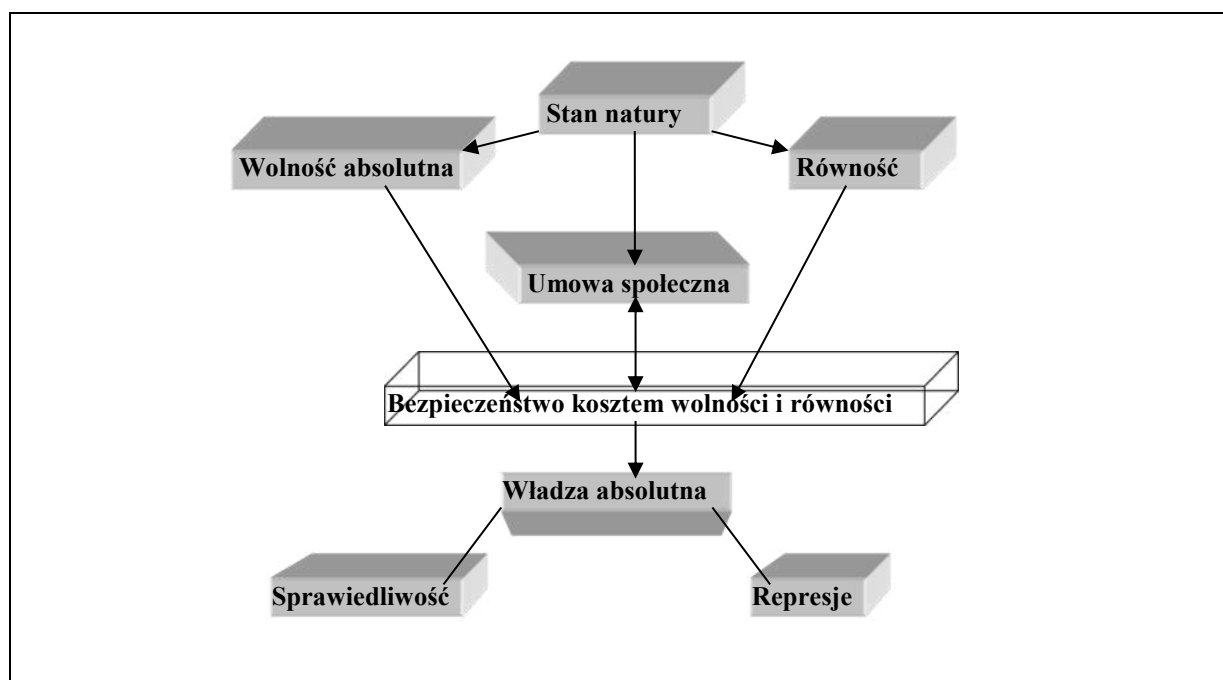
T. Hobbes, podobnie jak Machiavelli, przyznawał w życiu społecznym większe znaczenie złu niż dobru.

Uważa się, że jego filozofia wychodzi od założeń atomizmu społecznego. Pogląd ów polega na przekonaniu, że każdy człowiek jest autonomicznym bytem, niczym nie powiązany z innymi. U Hobbesa teza ta przybrała skrajny wydźwięk w wyrażeniu, że „człowiek człowiekowi wilkiem”.

W myśl przekonań filozofa człowiek ma naturę dualistyczną. Z jednej strony jest istotą (ciało naturalne) podporządkowaną prawom natury, z drugiej zaś - istotą (ciało sztuczne) podporządkowaną prawom społeczno-politycznym. Prawa natury drzemiące w człowieku mają większą siłę oddziaływania od praw społecznych. Najważniejszym z nich jest prawo do zachowania samego siebie wyrażające się w instynkcie samozachowawczym. Wynika z tego, że więzi społeczne muszą być odpowiednio silne, by zapanować nad głosem natury człowieka. Kiedy państwo jest słabe, człowiek jakby powraca do stanu natury. Przykładem takiego powrotu mogą być brazylijskie faweły, w których królują prawa siły (natury), zaś zasady państwa po prostu nie istnieją.

Dobro, zło, sprawiedliwość oraz własność prywatna nie istnieją w stanie natury, są one wytworem społecznym.

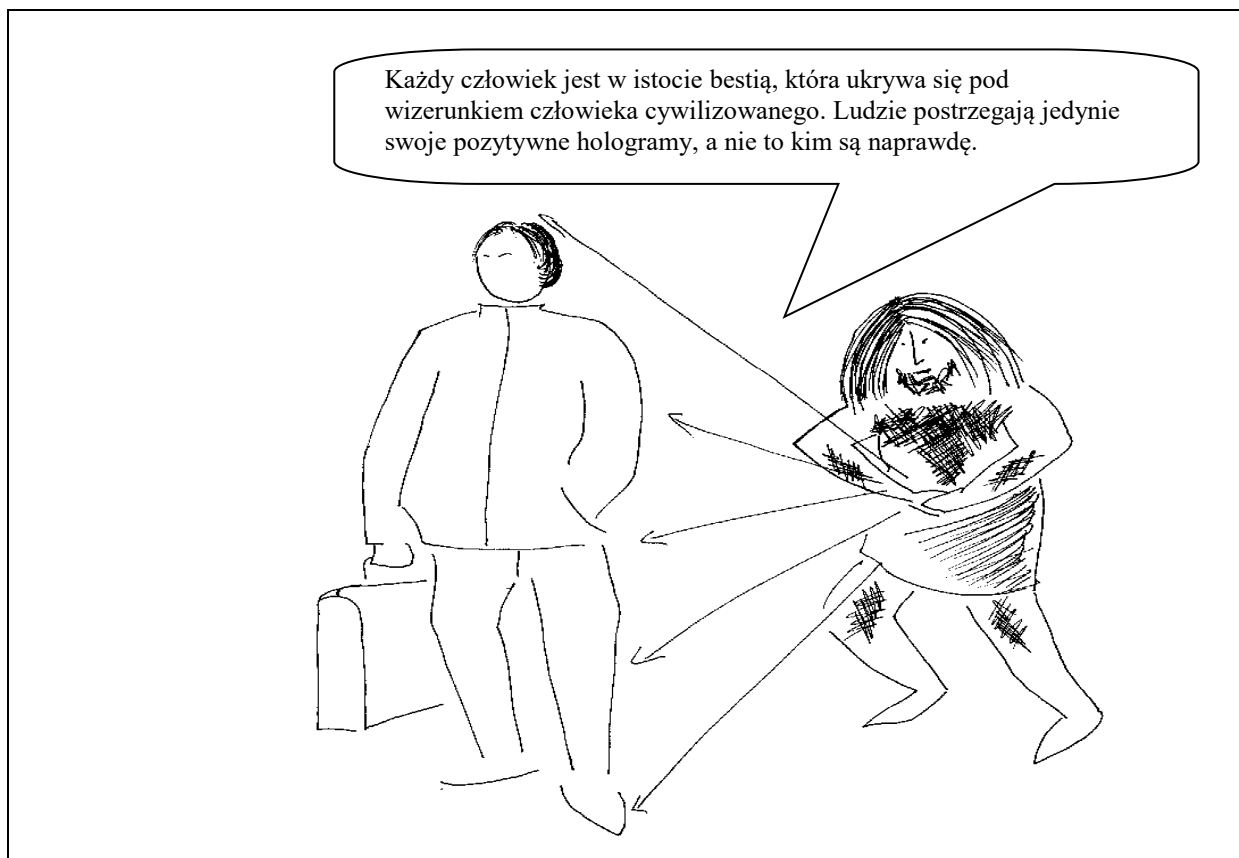
Rys. 15. Kategorie filozofii politycznej Hobbesa

Przejście ze stanu natury do stanu cywilizacji odbywa się na drodze zawarcia umowy społecznej. Polega ona na tym, że każdy z każdym zawiera kontrakt (umowę). Umowa społeczna staje się fundamentem społeczeństwa cywilnego, które aby trwać, oprzeć się musi na politycznej instytucji państwa. U Hobbesa jest to monarchia absolutna, wyrażona przez władzę absolutnego, tytułowego Lewiatana z jego pracy. Jest to twór sztuczny, lecz niezbędny dla zachowania nowej jakości jaką jest społeczeństwo. Podstawową funkcją tak uosobionego państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa jednostce.

W stanie naturalnym nie obowiązują żadne zasady oprócz instynktu samozachowawczego. Każdy ma prawo do wszystkiego i wszyscy są sobie równi. Człowiek jest absolutnie wolny, jednakże będąc w stanie „wojny wszystkich ze wszystkimi” w każdej chwili może utracić życie. Egzystencja w takich warunkach jest niczym nieustanna loteria przetrwania, życie jest „nędzne, samotne, brutalne i krótkie”. Istota ludzka w stanie natury właściwie niczym nie różni się od zwierzęcia. Do tego prowadzą przesłanki filozofii Hobbesa. Konsekwentne ich przestrzeganie uniemożliwiłoby przejście od stanu natury do stanu cywilizacji. Otóż człowiek stanu natury Hobbesa nie jest stuprocentowym zwierzęciem, ponieważ posiada inteligencję jako implikację uświadomionego strachu przed śmiercią. Strach przed śmiercią każe człowiekowi szukać rozwiązania beznadziejnej sytuacji. Rozwiązaniem takim okazuje się umowa społeczna.

Rys. 16. Dualistyczna natura człowieka u Hobbesa

Tak naprawdę natura ludzka jest niezmienna. Cechuje ją egoizm („*homo homini lupus est*”). Natomiast państwo jako organizm społeczny oparty na zasadach umowy społecznej powstaje z „obawy i rozsądku”.

Rys. 17. Przejście od stanu natury do stanu cywilizacji

Słowniczek terminów

Absolutyzm – patrz Platon. W filozofii Hobbesa władza absolutna jest ograniczona warunkiem zapewnienia poddanym bezpieczeństwa. Wynika to z umowy społecznej, która ma zapewnić niezbywalne prawo jednostki do życia. W momencie nastawiania na życie poddanego ma on prawo wypowiedzieć posłuszeństwo władzy.

Atomizm społeczny – pogląd, przyznający pierwszeństwo pojedynczym istotom ludzkim przed społeczeństwem. Traktuje społeczeństwo jako luźny agregat jednostek, wtórny w stosunku do nich.

Autorytaryzm – patrz Platon. Hobbes uważa, że ktoś musi rozstrzygać sporne kwestie władzy politycznej i życia społecznego. Skoro jednak nie ma pewności co jest słuszne, a co nie, to arbitralnie decyduje o tym władza.

Egoizm – postawa mająca na celu wyłącznie własne dobro. Wedle Hobbesa wszelkim postępowaniem człowieka kieruje egoizm, nawet zachowania altruistyczne służą jako maska dla egoizmu.

Konwencjonalizm (łac. = oparty na umowie) – założenie, zgodnie z którym wszystkie instytucje społeczno-polityczne mają charakter relatywny, wynikają z konwencji. Z tego

punktu widzenia również moralność jest konwencją, ma instrumentalny charakter i służy zachowaniu ładu w państwie.

Spoleczeństwo cywilne – wspólnota ludzi, nakładająca na siebie zasady wynikłe z umowy społecznej.

Stan natury – hipotetyczny stan, w jakim miała się znajdować ludzkość przed osiągnięciem organizacji społecznej. Dla Hobbesa stan natury wyrażał się walką wszystkich ze wszystkimi (*homo homini lupus est*).

Umowa społeczna – zasada funkcjonowania społeczeństwa. Według niej jednostki zawierają umowę w celu powołania państwa, które zwykle służy bezpieczeństwu i ochronie ich interesów. Na straży bezpieczeństwa i interesów obywateli stoi suweren, czyli władca, który ustala kryteria dobra i zła oraz inne wartości moralne, jednakże nie może przeciwstawić się naturalnemu prawu jednostki do bezpieczeństwa.

Literatura:

Thomas Hobbes, *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, przeł. Cz. Znamierowski, Warszawa 1954.

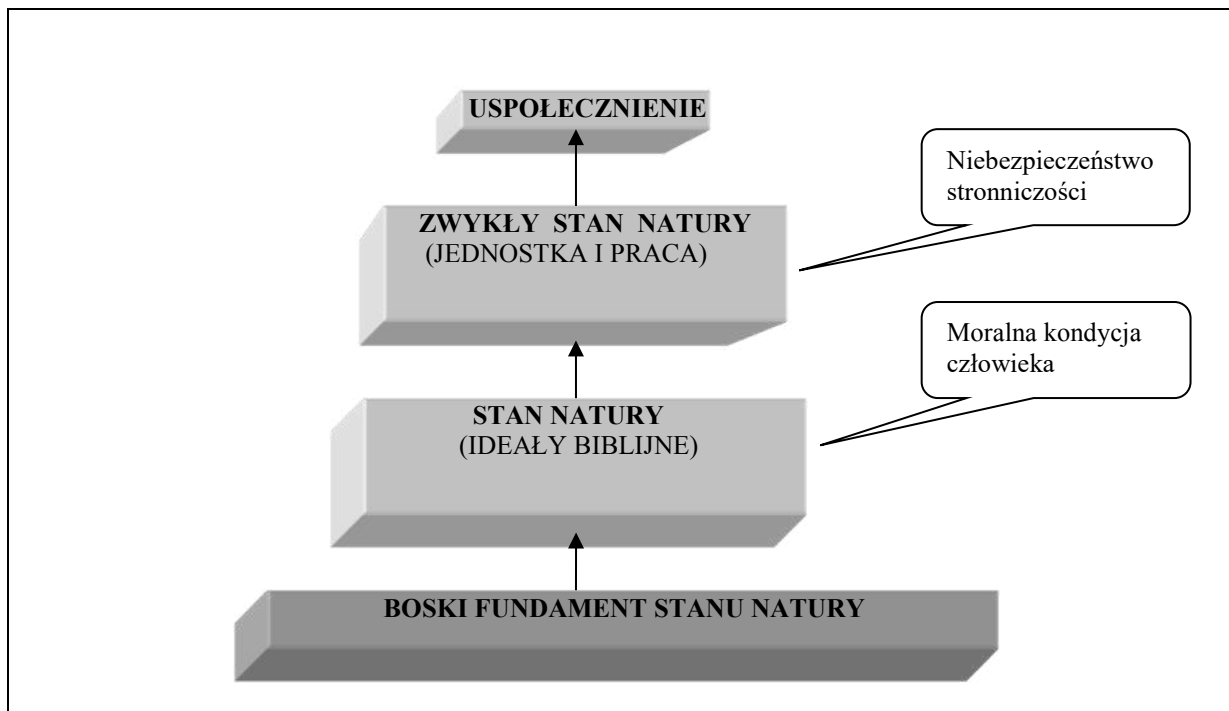
R. Tokarczyk, *Hobbes*, Warszawa 1987.

Jon Locke (1632 - 1704)

J. Locke, współtwórca empiryzmu, w przeciwieństwie do Hobbes'a uważał, że człowiekowi nie zagraża wojna wszystkich ze wszystkimi, lecz głód. Nie uznaje on bowiem, że punktem wyjściowym dziejów społecznych jest rywalizacja i wrogość między ludźmi. Koncepcja Locke'a przyjmuje odwrotne założenie - ludzie u zarania dziejów nie walczyli ze sobą, natomiast najważniejszą podstawą rozwoju cywilizacji był związek człowieka z naturą. Człowiek, zdaniem Locke'a, przede wszystkim pragnie posiadać własność i dlatego najpierw jest istotą ekonomiczną, a dopiero później polityczną. Jest właścicielem i pracownikiem. Jako indywiduum nie odnoszone do społeczności, pierwotny człowiek dysponuje już dobrami i prymitywnym majątkiem. Z tak pojętego indywidualizmu bierze swój początek instytucja własności. Jest ona tym, co człowiek przetwarza, zawłaszcza własną pracą. Własność jest atrybutem stanu natury, nie pochodzi od społeczeństwa. Locke pisze: „Jednostka ma naturalne prawo do własności bez naturalnych ograniczeń. Własność nie podlega takim ograniczeniom, ponieważ wynalazek pieniędzy pozwala czynić niezniszczalnymi wszystkie dobra podatne na zniszczenie oraz ponieważ wartość rzeczy pochodzi z ludzkiej pracy nie zaś z dobra natury”. Z kolei stan uspołecznienia jest w filozofii Locke'a konsekwencją współdziałania człowieka z naturą, wpływa ono z relacji: „natura - jednostka - praca”.

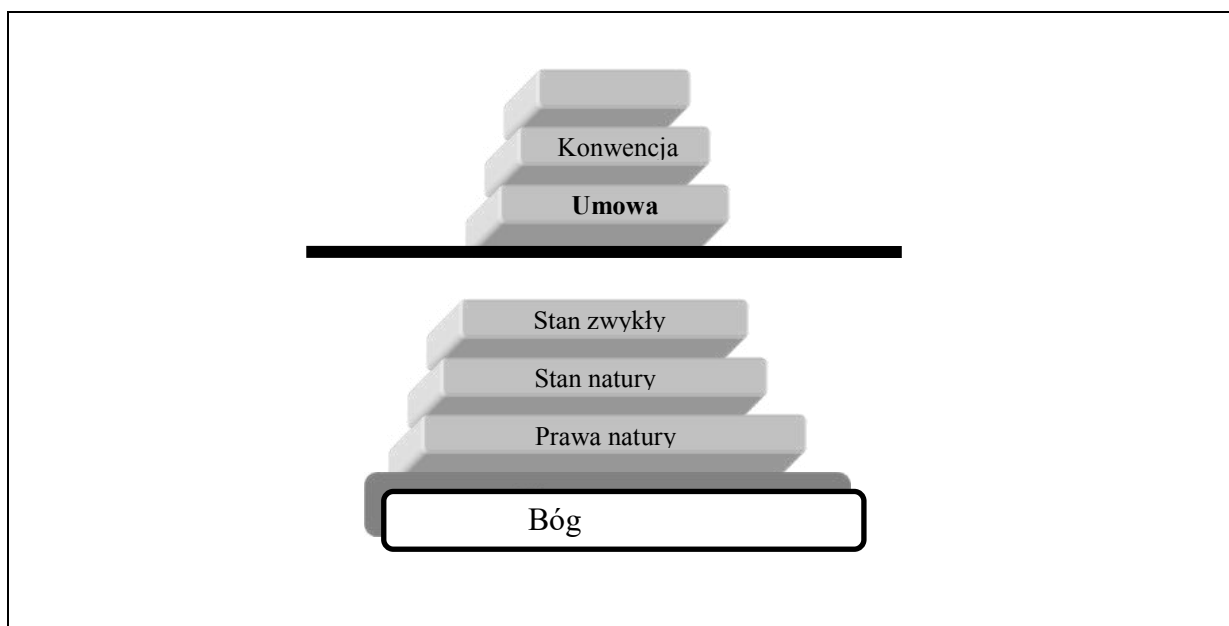
U Locke'a nie ma jakościowego skoku od stanu natury do stanu społecznego. Stan społeczny umacnia i ulepsza jedynie wszystko to, co jest obecne w stanie natury. Jednostka w stanie natury jest już istotą społeczną, ponieważ posiada dwa niezbywalne atrybuty uspołecznienia - pracę i własność. Przejście od stanu natury do stanu społecznego jest zatem przejściem od życia samotniczego do życia w zorganizowanej wspólnocie przestrzegającej ustalonych zasad. Prawo natury jest dane od Boga. W boskim nadaniu kryje się już fundament rozwoju społecznego, konieczność przejścia do kolejnej fazy społecznego życia.

Rys. 18. Fundament stanu natury w ujęciu Locke'a

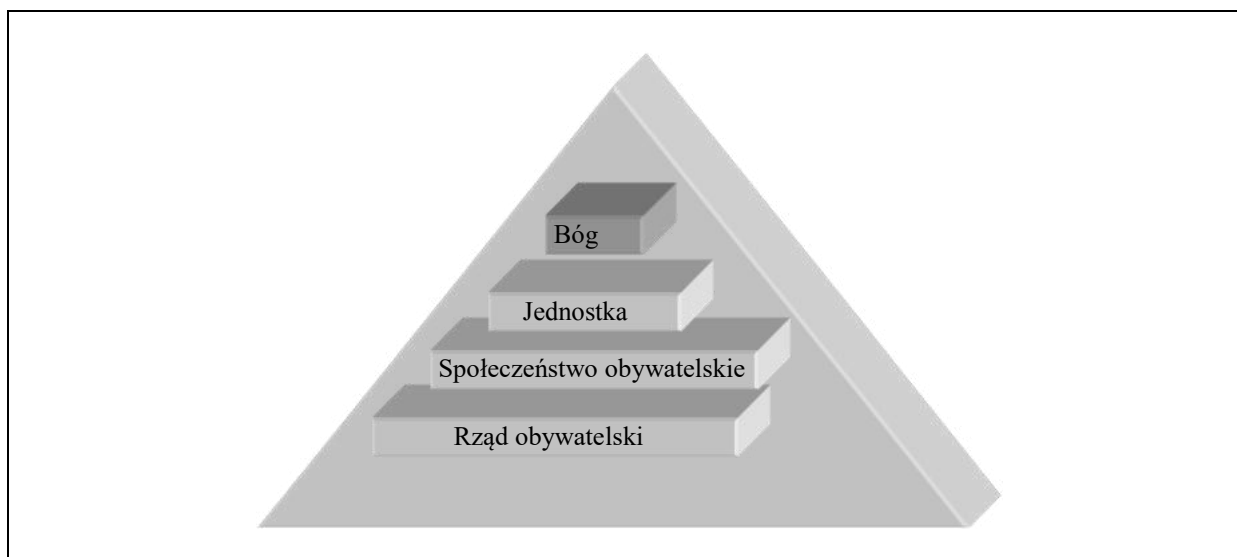
Filozofia Locke'a (jak pokazuje rysunek) widziana oraz rozważana jest z perspektywy dwóch górnych płaszczyzn. Gdyby nie nastąpiła regulacja stosunków międzyludzkich w stanie natury, doprowadziłoby to do stanu wojny. Stan wojny jest więc hipotetycznym finałem rozwoju społeczeństwa (wyobrażeniem zagrożenia, które może spotkać człowieka natury). Kiedy porównujemy jego stan natury z podobną kategorią Hobbesa to zapominamy o tym głębszym fundamencie koncepcji Locke'a, który rzadko bywa eksplikowany.

Rys. 19. Stan społeczny według Locke'a

Jedynym sposobem wyjścia ze stanu natury jest zawarcie umowy społecznej, w której każdy rezygnuje z naturalnej wolności i nakłada więzy społeczeństwa obywatelskiego.

Rys. 20. Metafizyka społeczna Locke'a

Społeczeństwo obywatelskie powołuje instytucję państwa (państwo prawa), które ustanawia prawo ekwiwalentnej wymiany i broni dóbr publicznych. W ten sposób kreśli Locke załączki ekonomii politycznej jako nauki o zasadach produkcji, podziału i wymiany dóbr.

Słowniczek terminów

Antyabsolutyzm – przeciwieństwo absolutyzmu, polega na odrzuceniu arbitralnej, absolutnej, a także autorytarnej władzy jako sprzecznej ze społeczeństwem obywatelskim.

Indywidualizm (społeczny) - stanowisko filozofii społecznej i politycznej uznające ludzkie indywiduum za fundament polityki i życia społecznego. Zgodnie z nim dobro jednostki jest najważniejszą wartością. Za patronów indywidualizmu uznaje się T. Hobbesa, J. Locke'a i J.J. Rousseau. Według tych filozofów prawa jednostki są nadrzędne wobec praw społecznych i politycznych, a celem organizacji społecznych powinien być rozwój moralny i dobrobyt jednostek.

Laicyzm – stanowisko głoszące rozdzielenie państwa i kościoła. Według Locke'a religia i polityka to sfery autonomiczne. Państwo jako instytucja niedobrowolna nie może narzucać swoim obywatelom religii, która ma charakter dobrowolny.

Liberalizm – doktryna uznająca za najważniejsze dla funkcjonowania państwa: rządy prawa, własność prywatną, swobodne zawieranie umów, ograniczenie arbitralności i samowoli władzy, odpowiedzialność jednostek za własne życie.

Stan natury – patrz. Hobbes. Według Locke’a człowiek w stanie natury funkcjonuje zgodnie z prawami natury danymi od Boga, posiada niezbywalne atrybuty uspołecznienia: pracę i własność.

Tolerancja religijna – postawa zakładająca szacunek dla odmienności religijnej. Według Locke’a wiara jest sprawą prywatną i trudno znaleźć dla niej rozumowe kryterium. Wobec tego żadna religia nie może pretendować do miana najprawdziwszej.

Trójpodział władzy - zasada liberalnej doktryny politycznej przedstawiona w rozwiniętej formie przez Locke’a i Monteskiusza. Locke wskazywał na konieczność stworzenia trzech rodzajów władzy: ustawodawczej, odpowiedzialnej za ustanawianie praw; wykonawczej, realizującej te prawa, oraz sędziowskiej.

Umowa społeczna – patrz Hobbes. U Locke’a ma ona charakter dwuetapowy, na pierwszym etapie jednostki powołują społeczeństwo (jednostka - jednostka), a na drugim rząd (społeczeństwo - rząd).

Literatura:

Jon Locke, *List o tolerancji*, przeł. L. Joachimowicz, Warszawa 1963.

Jon Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, przeł. Z. Rau, Warszawa 1992.

Z. Ogonowski, *Locke*, Warszawa 1972.

Hobbes i Locke - porównanie

Stan natury u Hobbesa jest kategorią historyczną, zaś u Locke’a funkcjonalną, ukazującą pewien sposób działania człowieka.

W filozofii Hobbesa najważniejsze jest samozachowanie istnienia jednostki, natomiast w teorii Locke’a najważniejszy jest dany od Boga nakaz zachowania gatunku ludzkiego (prawo natury). Dlatego u Locke’a społeczeństwo obywatelskie jest regulatorem własności, której jest coraz mniej i która wedle praw natury jako zawłaszczenie przyrody przysługuje wszystkim ludziom.

Rys. 21. Wyjście ze stanu natury u Hobbes’a i Locke’a

<u>Kategorie</u>	<u>HOBBS</u>	<u>LOCKE</u>
<u>Istota człowieka</u>	Egoista, sobek; Jest istotą podobną zwierzęciu.	Zło jest mu obce, żyje czerpiąc (praca) z dóbr natury.
<u>Zasada wyjścia z natury</u>	Umowa społeczna	Umowa społeczna
<u>Typ systemu społecznego</u>	Autokratyczne, zhierarchizowane	Społeczeństwo obywatelskie
<u>Charakter władzy</u>	Władza absolutna	Państwo prawa (zgodne z prawem natury)
<u>Charakter własności</u>	Społeczna	Naturalna